

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ "HEIMWEH" В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

У статті розглянуто проблему вербалізації концепту HEIMWEH на лексичному рівні, зокрема, основну номінативну лексему, яка вживається на позначення досліджуваного поняття; виокремлено найпродуктивніші тематичні групи, які входять до його складу. На основі чисельних лексикографічних, а також текстово-корпусних відомостей встановлено кількісне співвідношення між зазначеними групами та виявлено домінування локально-географічних складових досліджуваного концептуального поля.

Ключові слова: вербалізація, концепт, корпус, тематичні групи.

В статье рассмотрена проблема вербализации концепта "HEIMWEH" на лексическом уровне, в частности, основную номинативную лексему, которая употребляется для обозначения исследуемого понятия; выделены наиболее продуктивные тематические группы, которые входят в его состав. На основе многочисленных лексикографических, а также текстуально-корпусных сведений установлено количественное соотношение между указанными группами и установлено доминирование локально-географических составляющих исследуемого концептуального поля.

Ключевые слова: вербализация, концепт, корпус, тематические группы.

The article deals with the problem of verbalization of the concept "HEIMWEH" at the lexical level, in particular the main nominative lexeme which is used to denote the investigated concept, highlighted the most productive thematic groups, that are part of it. Based on many lexicographical data set quantitative and percentage between these groups, as well as the dominance of locally-identified geographical components of the conceptual field. The object of our research is the concept HEIMWEH, its constituent parts, as well as those thematic groups and subgroups representing it in language. The subject of research is the meaning of the token Heimweh.

During our research, we have identified categories that we believe may be part of the concept HEIMWEH. With electronic text corps of German, namely Wortschatz Uni Leipzig and Das Digitale Wörterbuch der deutschen Sprache were analyzed numerous textual examples to determine which of the thematic groups are the most common.

Data obtained after a detailed study of textual examples show that straightforward translation of the German word "Heimweh" as "homesickness" is not always true, because like any other concept, the certain situations "opens" the right side of the concept, focusing on what is important in a particular situation.

Given the time frame the use of thematic groups can assert we can admit that there are some changes in the usual meaning of the word "Heimweh". And these changes appear in the twenty-first century.

Along with the sense of isolation and not comfort, which is sometimes associated with the word "Heimweh", people have learned to overcome it, adapting to new conditions and circumstances of life, which is practically not observed in the previous century. As for the historical significance Heimweh as primary disease, over time it will not just disappear, but change and now it is one of the factors that can cause or accelerate the course of other mental illnesses or psychological disorders. Quite new is the consideration of these phenomenon of child psychology.

Therefore, this study is only one of the first steps in the research of the concept HEIMWEH.

Key words: verbalization, concept, corpus, thematic groups.

Постановка проблеми. Сучасна антропоцентрична наука диктує нові умови життя і праці, акцентуючи увагу на тих предметах чи явищах, які раніше не були досліджені взагалі, або недостатньою мірою. Враховуючи те, що тема емоцій у контексті лінгвістики нового покоління набуває популярності, не дивно, що об'єктом нашого дослідження ми обрали концепт HEIMWEH із його складовими частинами, а також ті тематичні групи і підгрупи, які репрезентують його у мові. Предметом дослідження є значення лексеми *Heimweh* та її роль у вербалізації даного концепту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню поняття *Heimweh* присвячені роботи Сімона Бунке (Simon Bunke "Heimweh: Studien zur Kultur- und Literaturgeschichte einer tödlichen Krankheit"), Ельке Регіни Маурер (Elke Regina Maurer "Heimweh: Geschmack der Heimat") та інших. Слід також зазначити, що ця тема не є новою, проте в останні роки вона набуває нової актуальності.

Мета статті полягає у виявленні ролі концепту HEIMWEH, а також його місця у національно-мовній картині світу німецького народу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі дослідження ми спробували здійснити тематичну класифікацію можливих лексичних значень поняття *Heimweh*, а також виявити, які і з виділених нами тематичних груп є найпродуктивнішими. Для здійснення поставленого завдання ми скористались електронними корпусами німецької мови, а саме Лейпцигським (Wortschatz Uni Leipzig), а також Берлінсько-Бранденбурзьким (Das Digitale Wörterbuch der deutschen Sprache). Окрім того, ми спробували порівняти дані, отримані при опрацюванні корпусу текстів ХХ століття, а також газетного корпусу, до якого входять бази даних чотирьох німецькомовних газет, а саме: ZEIT & ZEIT online, Potsdamer Neueste

Nachrichten, Der Tagesspiegel, Berliner Zeitung, адже дані, отримані при опрацюванні саме газетних статей, допомагають встановити найбільш релевантні для певного часового періоду значення. Опрацювавши численні текстуальні приклади (у зазначених корпусах німецької мови лексема *Heimweh* зустрічається **3836** разів), ми зможемо виявити, яке із значень якнайкраще відображає концепт HEIMWEN.

У ході нашого дослідження ми врахували словникові дефініції слова *Heimweh*, прослідкували зміни у значенні слова впродовж багатьох десятиліть від медичного терміну, який вживали на позначення нової, на думку швейцарського лікаря Йоганнеса Гофера (Johannes Hofer) хвороби, більш відомої як "schweizer Krankheit" і якій він присвятив свою дисертаційну роботу "Dissertatio medica de Nostalgia oder Heimweh" 1688р, (щоправда перша писемна згадка слова *Heimweh* датована 1569 роком, пізніше ще один запис зроблено у 1651 році, також слід зазначити, що до 1688 року воно вважалося діалектизмом), далі до романтично-одухотвореного символу, яким воно стало в епоху Романтизму і до наших днів.

У ході нашого дослідження ми виділили категорії, які, на нашу думку, можуть бути складовими концепту HEIMWEN. За допомогою електронних текстових корпусів німецької мови, а саме Лейпцигського (Wortschatz Deutsch der Uni Leipzig) та Берлінсько-Бранденбурзького (Das Digitale Wörterbuch der deutschen Sprache) були проаналізовані численні текстуальні приклади для того, щоб визначити, яка із тематичних груп є найбільш уживаною.

Що стосується дефініції поняття *Heimweh*, то одним із найбільш цитованих є визначення, наведене у словнику Duden:

"große Sehnsucht nach der fernen Heimat oder einem dort wohnenden geliebten Menschen, bei dem man sich geborgen fühlte" [4]. Першою із виокремлених нами тематичних груп є власне **туга за батьківщиною**. Але враховуючи обширність тлумачення самого поняття "батьківщина", доцільним, на нашу думку, буде невелике уточнення. До зазначеної групи ми віднесли ті текстуальні приклади, в яких поняття "Heimweh" трактується не просто як "туга за батьківщиною" в усіх можливих її проявах. В данному випадку коли ми говоримо про батьківщину, ми пропонуємо її вузьке і частково емпіризоване значення, обмеживши його географічно-локальними межами. Тому у данному випадку під поняттям "батьківщина" ми розуміємо країну, певний регіон, область, місто, село, вулицю, а також рідну домівку, житло, дім, квартиру.

Одним із найцікавіших і найбільш обширних є пояснення феномену "Heimweh", яке знаходимо у словнику Йоганна Георга Крюнітца ([Johann Georg Krünitz](#)). Окрім доволі звичного хоча і частково застарілого визначення *Heimweh* як

"ein heftiges Verlangen nach seinem Vaterlande nach seiner Heimath; welches in manchen Fällen in eine körperliche Krankheit, in Melancholie und Abzehrung ausartet, und alsdenn auch die Heim=Sucht, oder Heimsehnsucht, und bey den Aerzten mit griechischen Kunstwörtern Nostalgia ... genannt wird". [8], знаходимо також і інші тлумачення. Слово *Heimweh* означає не тільки фізичну віддаленість від дому як локального простору, але й "відірваність" людини від звичного середовища проживання, від сім'ї, родичів, друзів, знайомих, від "рідного" суспільства, від тих соціальних умов існування, в яких людина виросла і фактично сформувалась як особистість:

"Die Liebe zum Vaterlande ist nichts anders, als eine innerliche Zuneigung zu dem Bande der Gesellschaft, in welcher man geboren ist, und einen großen Theil seiner Jahre von Kindheit an zugebracht hat" [там же].

Тому наступною із виокремлених нами тематичних груп є **звичні умови існування**, до якої відносяться безпосередньо природно-географічне середовище, наприклад:

"Bis zur Mitte des vergangenen Jahrhunderts gab es in Ungarn mehr Akazienwälder als im gesamten Rest Europas. So ist es kein Wunder, dass - obwohl auch Bäume wie Pappel und Trauerweide typisch für das Land sind - die Ungarn besonders schnell Heimweh bekommen, wenn ihnen auf Reisen der Duft eines Akazienbaumes in die Nase steigt" (Der Tagespiegel, 23.04.2004) [2], а також соціальні умови життя і мова:

"Das sind alles prima Sprachen. Wenn allerdings ein Deutscher den Sender anstellt, der Heimweh nach seiner native tongue hat, reden sie wahrscheinlich gerade Englisch. Warum, bitte sehr, muss der deutsche Auslandssender ein zur Hälfte englischsprachiges Programm anbieten?" (Der Tagespiegel, 22.12.1999) [12] чи

"In Berlin, der Stadt mit viel Gemüt, gibt es aparte Beispiele für Erdbewegungen nicht nur an Wurzelballen verpflanzter Bäume. Auch Menschen stillen Heimweh mit Heimaterde. Der russische Friedhof in Tegel an der Wittestraße ist das beste Beispiel dafür" (Der Tagespiegel, 27.10.2001) [2].

Зазначена група окрім власне природно-географічного середовища включає в себе також побут, їжу напої. Ні для кого не секрет, що клімат, наявність чи відсутність тих чи інших природних ресурсів моделює стиль життя людей. Саме це зумовлює основні принципи та ритм повсякденного буття, а також смакові уподобання:

"Als meine Eltern nach Deutschland kamen, haben sie vieles vermisst. Meine Mutter hat immer versucht, das wieder herzustellen, Heimweh läuft ja über die Sinne, Dinge, die man schmecken kann" (Der Tagespiegel, 19.10.2003) [2].

Тому їжа, яка притаманна певній країні, регіону, чи просто є традиційною для конкретної сім'ї часто асоціюється із домом, і відповідно може викликати тугу за ним:

"Kling absurd, ist aber wahr. Die englische Küche feiert ihre Renaissance – und heimst Preise von Susanne Klippenberg Graham Greene hatte Heimweh. Heimweh nach englischen Würstchen". (Der Tagespiegel, 07.11.2004) [2]

"Nach einer gewissen Zeit fängt man nämlich an, kulinarisches Heimweh zu entwickeln. So lechze ich hin und wieder nach Produkten, von denen ich nicht geglaubt hätte, sie überhaupt vermissen zu können. Ganz normales Graubrot und festkochende Kartoffeln stehen auf dieser Liste bei mir ganz oben" [3].

Проте слід зазначити, що їжа постає не тільки предметом туги, але і як один із найефективніших засобів її подолання. З одного боку смак, чи навіть запах певних страв нагадують про батьківщину, рідний дім, сім'ю, а з іншого боку, насолодившись знайомою стравою, людина отримує не тільки фізичне задоволення від втамування голоду, але і емоційну насолоду, проковтнувши шматочок "приємних спогодів", людина перш за все втамовує психологічний "голод за батьківщиною":

"Dann wird er Heimweh haben. Ich hab ihm das Heimweh mit etwas Brot vertrieben" [13, с. 34].

"Auch die Mitarbeiter der schwedischen Botschaft decken sich bei Ikea ein, wenn sie kulinarisch ihr Heimweh stillen wollen. Wenn Sie gerade keine Zeit haben, in das Möbelhaus zu fahren, ersetzen Sie die Marmelade mal mit roh gerührtem Preiselbeerkompott von Staud" s (im KaDeWe 6,98 Euro)". (Der Tagespiegel, 08.02.2004) [2].

За результатами опрацьованих даних можемо також стверджувати, що їжа є сильнішим "емоційним каталізатором" у порівнянні із напоями. Цікавим на нашу думку є також вислів **"kulinarisches Heimweh"**:

*"Sehnsucht nach dem Geschmack von Zuhause. Wer länger im Ausland ist, vermisst schnell das deutsche Schwarzbrot, die Bäckerein. Genauso geht es vielen Briten und Amerikanern, die in Potsdam leben. Sie haben **kulinarisches Heimweh** und sehnen sich nach Chips gewürzt mit Salz und Essig oder nach Marshmallows. Ein kleiner Laden in Potsdam stillt mit seinem Angebot das Verlangen nach heimischen Essen"* [7].

*"Das SUTTERO-Depot in Bedano beliefert die Tessiner Metzger mit Fleisch und den Detailhandel – über die verschiedensten Verkaufskanäle – mit einem ausgesuchten Sortiment an Ostschweizer Wurstspezialitäten. So können auch Deutschschweizer unter südlicher Sonne ihr **kulinarisches Heimweh stillen**"* [14].

У даному випадку слід наголосити, що зазначений вислів за результатами опрацьованих текстових прикладів набув широкого поширення в останні десятиліття. Якщо порівнювати текстовий корпус ХХ століття, то до групи **звичайні умови існування** відносяться приклади, які стосуються побутових умов проживання, що ж стосується газетного корпусу, то у більшості із наведених прикладів поняття "Heimweh" асоціюється із кулінарно-смаковими індикаторами. Ці дані є свідченням зміни значень досліджуваної лексики.

Враховуючи той факт, що батьківщина безпосередньо пов'язана із близькими та рідними людьми, обґрунтованим є наш вибір на користь ще однієї категорії, а саме – *туга за людьми*, куди ми віднесли як сум за сім'єю:

"Ich war noch da und schon weg. Ich hatte Heimweh nach Mutter und Vater und den Geschwistern, und die Sehnsucht, bei der Frau zu sein" [10, с. 32], так і тугу за коханими:

"Das tust Du mir doch nicht an. Ich werde sterben vor Heimweh nach Dir. Es wär keine Sehnsucht, nein, es wär richtiges Heimweh. Und daß ich jetzt wieder gut zu Dir bin, das weißt Du doch" [12, с. 154], за друзями, колегами, знайомими. Але тугу можуть викликати не тільки живі люди:

"Sie hatte ein heftiges Heimweh nach dem toten Vater" [5], хоча таких прикладів є дуже мало.

На нашу думку, доцільно також виділити категорію *туга за минулим*, адже існує багато контекстуальних прикладів, які показують, що поняття Heimweh може вживатися і в такому контексті:

"Doch in einer Zeit gesellschaftlicher Wandlungen wie der unsrigen, da Erziehungsziele und Bildungspläne sich ändern, das Heimweh nach der guten alten Zeit und die Ungeduld über das Schnecken tempo des Fortschritts die Erziehung gleichermaßen beeinflussen, wird die Unzufriedenheit mit der Schule chronisch. Denken wir aber auch an den Lehrer, der im Zentrum aller Widersprüche und Spannungen steht, der Ruhe und Souveränität behalten muß, wenn er seine Klasse gut führen und unterrichten will!" [11].

Відірваність від звичного життя, перебування в іншому місці, де панують інші звичаї і традиції, інша культура, неспроможність знайти свою нішу у такому оточенні неухильно призведе до дискомфорту. Тому *некомфортність*, на нашу думку, має бути окремим тематичним рядом. Ця тема простягається червоною ниткою практично через усю історію людського суспільства, але на сьогоднішній день набула нової

актуальності, що пов'язано із численними міграційними процесами в сучасному світі. Ця тематична група представлена меншою мірою у корпусі текстових масивів ХХ століття, натомість зустрічається значно частіше у газетному корпусі:

"Er hat sie nach Deutschland geholt." "Alles ganz schön fremd hier", findet sie manchmal, klar hat sie auch Heimweh gehabt. Besonders an den muslimischen Festtagen; hier hat sie kaum die Gelegenheit, sie zu feiern" [9].

Враховуючи той факт, що вперше слово Heimweh вжили на позначення хвороби, ми також спробували встановити, чи воно й надалі зустрічається у зазначеному контексті. Для цього ми виокремили тематичну групу Heimweh як хвороба (або як причина хвороби). Згідно із отриманими даними, можемо ствержувати, що досліджувана лексема практично втратила своє первинне значення, хоча іще можна знайти нечисленні приклади, в яких вона вживається в даному контексті, щоправда якщо і вживається у даному значенні, то здебільшого в іронічних висловлюваннях. Психологи розглядають Heimweh радше як причину чи каталізатор для виникнення і прогресування інших психологічних розладів, таких, як депресія, апатія і т.д.

Ще одним "нововведенням" порівняно із минулим століттям є розгляд даного феномену у дитячій психології. Такі контекстуальні приклади знаходимо у газетних статтях останніх десятиліть. Як показує досліджуваний матеріал, динаміка досліджень у цьому напрямі набуває обертів і частотність вживання тим більша, чим ближчими до сьогодення є часові рамки. Тому *туга дитини за домом і матір'ю* є ще однією із виокремлених нами тематичних полів.

Наступна група пов'язана із мистецтвом, адже феномену Heimweh присвячували і присвячують віршовані і прозові твори, пісні. Представлений він і в зображальному мистецтві – живописі, скульптурі, фотомистецтві. Вживається також у назвах книг, заголовках газет і т. д.

Проте не можна ствержувати, що всі люди відчують одне і те ж саме, адже сприйняття людиною світу є не просто індивідуальним, а унікальним. Тому коли мова йде про поняття Heimweh ми не можемо категорично ствержувати, що воно притаманне усім людям. Тому наступною категорією є *kein Heimweh*.

До іще однієї групи ми віднесли ті приклади, в яких слово Heimweh є заголовком, назвою книги, якогось художнього чи публіцистичного твору чи навіть виставки. Адже у цих випадках неможливо конкретно визначити, до якої із уже запропонованих нами категорій відносяться текстуальні уривки. До цієї групи ми віднесли 451 приклад, що становить 11,76%.

Проте не всі досліджувані текстуальні приклади мали маркери, які б допомогли віднести їх до тієї чи іншої категорії, або кількість прикладів, які тематично можна було б об'єднати в одну групу була настільки нечисленною, що власне виділення такого тематичного поля було просто недоцільним. У корпусі ХХ століття (DWDS Kernkorpus 20) було 32 таких приклади, що становить 9,12% від загальної кількості наявних у даному корпусі текстуальних фрагментів і 168 прикладів у газетному корпусі, що становить відповідно 5,63%. Якщо ж проаналізувати дані, отримані після опрацювання текстових масивів у Лейпцигському корпусі (WORTSCHATZ UNI LEIPZIG), то кількість таких прикладів є 46, що становить 4,91% від загального обсягу.

Проте ці цифри не можуть суттєво вплинути на загальну динаміку кількісно-процентного дослідження. Так, зокрема до зазначеної групи ми віднесли такі текстуальні приклади, де поняття Heimweh асоціюється із потойбічним життям або з Богом:

"Der Paraklet wird derart die Utopie des Menschensohns, der keine Utopie mehr ist, sondern das Reich ist präsent. Indes tritt all das aus dem Heimweh nach Jesus nicht heraus" [1].

Також зустрічаються приклади, в яких Heimweh відноситься не тільки до людей, але й до тварин і рослин:

"Schimpansen sind überhaupt geistig hochstehende, begabte und regsame Tiere, die nicht unbeschäftigt bleiben dürfen, wenn sie nicht in Schwermut verfallen sollen. Aeltere Tiere trauern um den Verlust der Freiheit; das Heimweh überwältigt sie in den meisten Fällen. Sie werden hinfällig und gehen bald ein" [6].

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Після ретельного опрацювання корпусних електронних масивів, ми можемо зробити висновки, що найчисельнішою є тематична група, яка тлумачить поняття Heimweh у найбільш традиційному значенні *"туга за батьківщиною"*. До цієї групи належать 1189 прикладів, що становить 30,96% від загальної кількості опрацьованих контекстуальних прикладів. На другому місці – тематична група, яка асоціює Heimweh із *тугою за людьми*, куди ми віднесли 457 текстових уривків, що становить 11,9%, далі Heimweh як складова частина *заголовків або власне назва книг, статей, творів і т.д.* – 451, 11,76%. Такі дані свідчать про те, що описанню даного феномену присвячено багато літератури. Наступною іде група, яка об'єднує приклади, в яких люди не відчують, або уже переборолі Heimweh *"kein Heimweh"* – 393 приклади,

10,25%. На п'ятому місці – *туга за минулим* – 254, 6,62%; на шостому – *"звичайні умови існування (побут, їжа)"* – 240 контекстуальних прикладів, 6,26%, на сьомому *"некомфорність"* – 199, 5,19%; на восьмому – *"Heimweh у мистецькій сфері"* – 173, 4,51%; на дев'ятому – *туга дитини за домом і матір'ю* – 125 прикладів, 3,26% і на останньому – *Heimweh як хвороба, або її причина* – 109, 2,84%.

Таким чином, дані, отримані після детального опрацювання текстових прикладів свідчать, що однозначний переклад німецького слова *"Heimweh"* як *"туга за батьківщиною"* є не завжди вірним, адже як і будь які інші складні концепти, певна ситуація *"відкриває"* потрібну грань концепту, акцентуючи увагу на тому, що важливе в конкретному випадку. Враховуючи часові рамки вживання тематичних груп можемо стверджувати, що ХХІ століття дещо видозмінило ситуацію і розставило нові пріоритети. Поруч із відчуттям відірваності і не комфортності, з якими іноді асоціюється слово *Heimweh*, люди навчилися переборювати його, пристосовуючись до нових умов і обставин життя, чого практично не спостерігалось у минулому столітті. А що стосується історично первинного значення *Heimweh* як хвороби, то із плином часу воно не просто зникло, а видозмінилось, стало не конкретно медичним терміном для позначення захворювання, а одним із факторів, які можуть спричинити чи пришвидшити перебіг інших психічних недуг чи психологічних розладів. Доволі новим є розгляд даного феномену у дитячій психології.

Ми вважаємо, що ті зміни, які прослідковується не є статичними, динаміка змінюватиметься не тільки із плином часу, але й відповідно до потреб людей і змін, які відбуватимуться у суспільстві. Тому дане дослідження є лиш одним із перших кроків на шляху дослідження концепту HEIMWEN. Перспективними, на нашу думку, є ґрунтовніші дослідження в цьому напрямі, встановлення інших способів вербалізації досліджуваного концепту, адже в синонімічному ряду поруч із словом *"Heimweh"* стоять *"Nostalgie"*, *"Sehnsucht"*, *"Melancholie"* та ін. Дуже цікавими є також лексеми *"Westalgie"* та *"Ostalgie"*. Беручи до уваги той факт, що зазначені лексеми не вичерпують усіх мовних засобів вираження концепту HEIMWEN, доцільним буде також дослідження і на фразеологічному рівні. Окрім того, ми вважаємо перспективним проведення наукового експерименту, а саме – соціологічного опитування. Інформантами в даному випадку можуть виступити не тільки представники німецькомовного, але й україномовного етносів. Детальне опрацювання і порівняння отриманих даних дасть можливість виявити спільні та відмінні риси досліджуваних лінгвоетнічних груп.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bloch E. Das Prinzip Hoffnung .Band 3 / Ernst Bloch. – Berlin: Aufbau-Verlag, 1956. – 378 S.
2. Der Tagespiegel Archiv.Режим доступу: <http://www.tagesspiegel.de/>
3. Die stern. de [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.stern.de/politik/ausland/amerika/living-in-america-heimweh-geht-durch-den-magen-543804.html>
4. Duden Deutsches Universalwörterbuch. Режим доступу: <http://www.duden.de/rechtschreibung/Heimweh>
5. Grimm H. Volk ohne Raum / Hans Grimm. – München: Langen, 1932. – 528 S.
6. Historische Zeitungen. Praktischer Wegweiser, 22.10.1925
7. Märkische Allgemeine [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.maz-online.de/Lokales/Potsdam/Sehnsucht-nach-dem-Geschmack-von-Zuhause>
8. Öconomische Encyclopädie oder Allgemeines System der Land-, Haus- und Staats- Wirthschaft: in alphabetischer Ordnung [Електронний ресурс] /Krünitz Johann Georg, Flörke Heinrich Gustav, Flörke Friedrich Jakob, Korth Johann Wilhelm David. Режим доступу: <http://www.kruenitz1.uni-trier.de/>
9. Potsdamer Neueste Nachrichten. Режим доступу : <http://www.pnn.de/>
10. Schlink B. Der Vorleser / Bernhard Schlink. – Zürich: Diogenes Verlag, 1995. – 207 S.
11. Schmidt-Rogge Carl H. Dein Kind Dein Partner / Carl H. Schmidt-Rogge. – München: List, 1973. –374 S.
12. Storrer A. Funktionen von Nominalisierungsverbgefügen im Text. Eine korpusbasierte Fallstudie / Angelika Storrer // Studien zur Deutschen Sprache. Forschungen des Instituts für Deutsche Sprache. Von Internationalität zur Bedeutung konventionalisierter Zeichen. –Thübingen: Gunter Narr Verlag, 2006. – 483 S.
13. Strittmatter E. Pony Pedro / Strittmatter Erwin. – Berlin: Kinderbuchverlag, 1959.
14. Suttero. [Електронний ресурс]. Режим доступу:<http://www.suttero.ch/bazenheid/deu/DepotBedano.shtml>.